

‘De ware vijanden van het geloof’

Soennieten en sjiieten, tweedeling in de islamitische wereld

JOOST VERMEULEN

Vijf jaar geleden begon de Arabische Lente. Inmiddels is de hoop op democratisering in het Midden-Oosten overschaduwde door (burger)oorlogen. Een grote rol hierin speelt de tegenstelling tussen soennieten en sjiieten, met name in Irak en Syrië. De oorsprong van deze tegenstelling is heel oud en gaat terug op de vraag wie Mohammed in de 7de eeuw moest opvolgen.

In hun propaganda lijken de strijders van Islamitische Staat (is) zich vooral te richten tegen de ongelovigen. Wat aandacht trekt zijn de filmpjes van executies van westerse

journalisten en hulpverleners. Toch is de terreur van is voor een belangrijk deel gericht tegen zijn eigen geloofsgenoten. ‘Voor de volgelingen van Ali is op deze aarde geen plaats, want zij zijn de ware

vijanden van het geloof’, staat te lezen op een van de talloze, vaak zeer virulente antisjiitische websites. In de praktijk betekent dit dat hun moskeeën worden opgeblazen, hun heiligdommen verwoest en hun woonhuizen met de grond gelijk gemaakt. Wie niet vlucht of zich niet alsnog tot de ware (soennitische) islam bekeert, is zijn leven niet zeker.

Geestelijk erfgoed

De oorsprong van de kloof tussen de twee belangrijkste stromingen in de islam ligt in de begintijd van de islam. Het plotselinge overlijden van Mohammed, in de zomer van 632, schiep voor de nog jonge islamitische gemeenschap een groot probleem. Wie moest de

◀ In 680 vond een gebeurtenis plaats die een breekpunt vormde voor soennieten en sjiieten. Hoessein, imam en kleinzoon van Mohammed, werd bij Kerbala door het leger van de kalief gedood. Nog elk jaar herdenken sjiieten wereldwijd het martelaarschap van Hoessein. Het schilderij is van een onbekend schilder, omstreeks 1900. Op het witte paard strijdt de halfbroer van Hoessein, Abbas ibn Ali, tijdens de Slag bij Kerbala. Brooklyn Museum.
 ↓ De Imam Hoesseinmoskee in Kerbala, waar imam Hoessein begraven ligt.

onvervangbare leider, stichter en profeet opvolgen? Wie moest ervoor zorgen dat het nog zo prille gezag van de moslims over grote delen van de Arabische wereld geconsolideerd werd? Wie van zijn volgelingen had genoeg religieus gezag om het geestelijk erfgoed van Mohammed voort te zetten?

De vergadering van stamhoofden – volgelingen en mannelijke familieleden van de profeet – die daags na Mohammeds dood bijeenkwam, was verdeeld. Een groot deel van de aanwezigen zag in Aboe Bakr, een van Mohammeds eerste volgelingen, de aangewezen opvolger. Aboe Bakr had een smetteloze reputatie vanwege zijn standvastigheid tijdens de moeilijke beginjaren in Mekka toen het geloof

onder grote druk stond. Dat Mohammed met zijn dochter Aisja was getrouwd, was voor velen een extra aanwijzing dat Aboe Bakr de nieuwe leider van de moslims moest worden. Anderen zagen echter in Ali, schoonzoon en neef van de profeet, de opvolger van Mohammed. Eigenlijk kon alleen de profeet, geïnspireerd als hij was door God, een opvolger aanwijzen. Volgens de volgelingen van Ali waren er voldoende tekenen dat Mohammed Ali als opvolger wilde.

Kalief en imam

Uiteindelijk verkoos een meerderheid Aboe Bakr tot de eerste opvolger van Mohammed. Zijn titel luidde kalief – van het Arabische khalifa, wat opvolger betekent, in het bijzonder de opvolger van Mohammed als leider van de gemeenschap van moslims. De volgelingen van Ali legden zich op dat moment bij de beslissing neer.

Door de snelle expansie van de islam onder Aboe Bakr en zijn opvolger Omar ont-

stond er echter als snel onenigheid hoe de islamitische wereld bestuurd moest worden. Vooral tussen de oorspronkelijke volgelingen van de profeet en de latere bekeerlingen liepen de spanningen hoog op. Het kwam tot een uitbarsting na de moord op Omar in 644. Zijn opvolger Uthman ibn Affan (644-655) behoorde tot de stam van de Qurasji, waartoe ook de profeet had behoord. Hij werd echter gewantrouwd door de inwoners van Medina en, wat nog belangrijker was, door de zonen van de metgezellen van de profeet en door Aisja, de weduwe van de profeet. De kwestie over wie de gelovigen moest leiden kwam opnieuw aan de orde. Ali wist hierbij te profiteren van de verdeeldheid onder Uthmans volgelingen. Bovendien wist hij de steun te verwerven van Aisja, en zo slaagde hij

er in de vierde kalief te worden. Vanaf dit moment kreeg de verdeeldheid tussen de moslims een ideologische lading. De volgelingen van Ali benadrukten steeds meer dat alleen Ali de enige opvolger en plaatsvervanger van Mohammed op aarde kon zijn. Hij kreeg van hen de titel imam: geestelijk leider. Zijn unieke positie stelde hem in staat de door Mohammed aan hem opgedragen taak te vervullen: het overbrengen van Gods wil. De scheiding tussen Shia en Soenna werd een feit. De sjiïeten erkenden de kalief niet langer als hun geestelijk leider. Zij erkenden slechts de imam. Dankzij zijn positie bepaalde de imam zijn opvolging – alleen hij had deze unieke van God gegeven gave.

Asjoera

De onderlinge verschillen leidden tot een burgeroorlog, die echter onbeslist bleef. Een poging tot bemiddeling faalde nadat Ali in 661 vermoord werd. Zijn zoon Hassan volgde hem weliswaar op als imam, maar deze kon niet voorkomen dat Moe'awija zich tot kalief liet uitroepen. De situatie nam een nieuwe wending in 680 toen Moe'awija plotseeling overleed. Veel moslims, met name degenen die in de burgeroorlog de kant van Ali tegen Moe'awija hadden gekozen, drongen er bij Hoessein, die intussen zijn broer Hassan was opgevolgd als imam, op aan de nieuwe kalief te worden. Hoes-

♣ Sjiïeten plaatsen een Koran op hun hoofd tijdens een herdenking van imam Ali in Najaf, 150 km ten zuiden van Baghdad, 30 juli 2013. Een geschilpunt tussen sjiïeten en soennieten betreffen de interpretaties van de Koran.

sein nam het verzoek aan en vertrok van Medina naar Koefa. Onderweg, enkele kilometers ten zuiden van Koefa, werd hij opgewacht door soldaten van Yazid 1 die, zonder dat de grote moslimgemeenschap was geraadpleegd, zijn vader Moeawija was opgevolgd. Het was een ongelijke strijd: 72 volgelingen van Hoessein stonden tegenover de duizenden soldaten van Yazid. Ze werden afgeslacht. Hoesseins hoofd werd met een slag van een zwaard van zijn romp geslagen en later aan de kalief in Damascus gepresenteerd. Hier werd het bewaard en tentoongesteld in de grote moskee. Deze gebeurtenis vond plaats op de tiende dag van de islamitische maand Moeharrem (de eerste maand van het nieuwe islamitische jaar) bij Kerbala, een plek in het noorden van het huidige Irak. Voor sjiïeten is dit de belangrijkste dag in de geschiedenis en ze noemen hem asjoera. Ieder jaar wordt deze dag door sjiïeten groots gevierd en wordt het martelaarschap van Hoessein herdacht. Er vinden processies en langdurige gebedsdiensten plaats en jonge mannen kastijden zich tot bloedens toe om het lijden van Hoessein te herbeleven.

Verdeling

Ongeveer 20 procent van de moslims behoort tot een van de sjiïtische stromingen. In de meeste Arabische landen en in Indonesië en Afrika is de meerderheid van de bevolking soennitisch. Iran is het enige land dat vrijwel geheel sjiïtisch is. Irak heeft een sjiïtische meerderheid. Daarnaast zijn er grote sjiïtische minderheden in Syrië, Libanon, Turkije (de alevieten) en op het Arabische schiereiland.

PETER RAEDTS

Verlichting

Sinds 11 september 2001 weten wij weer wat onze westerse cultuur van alle andere culturen onderscheidt: de Verlichting. In de dagen vóór die aanslag gingen wij juist door een periode waarin alle grote zingevende verhalen, zoals nationalisme, socialisme en christendom hun betekenis verloren leken te hebben en waarin iedereen zijn eigen verhaal over de zin van het bestaan bij elkaar sprokkelde, het ene verhaal niet beter of juist dan het andere. Als een verhaal jou hielp je leven vorm te geven, dan was dat voor jou het ware verhaal. Maar op 11 september werden wij geconfronteerd met gelovigen die meenden dat alleen hun verhaal waar was, een verhaal waarvoor zij bereid waren zelf te sterven en anderen te laten sterven. Daar kon alleen een ander groot verhaal tegenover gesteld worden. En dat werd het verhaal van de Verlichting. Ineens werden wij er ons weer van bewust dat in de 18de eeuw Europeanen hadden geleerd niets aan te nemen omdat het altijd zo geweest was, om de eigen cultuur kritisch te bevragen, om redelijkheid te stellen tegenover traditie, vrijheid tegenover autoriteit. Als alle burgers overal ter wereld door redelijk na te denken zich zouden bevrijden van bestuurlijke corruptie, sociale en religieuze vooroordelen en economische belemmeringen, zou er een wereld aanbreken waarin vrede, geluk en welvaart voor alle mensen gerealiseerd konden worden. De Verlichting wees de mensheid de weg naar een betere toekomst. De revolutie in Frankrijk was de eerste poging die ideeën in werkelijkheid om te zetten. Toen bleek direct dat het zo eenvoudig niet was: veel Fransen waren niet overtuigd en bleven hardnekkig trouw aan koning en kerk. Al gauw bleek dat de Franse regering zijn toevlucht moest nemen tot dezelfde middelen als vroegere koningen en pausen. Om de royalisten in de Vendée te overtuigen van de redelijkheid van de verlichte Republiek moest de helft van de bevolking uitgeroeid worden. Maar ook intellectueel ontstond er verzet tegen het als universeel geprekeerde ideaal van de Verlichting. De filosoof Herder en andere

romantische denkers betoogden dat de verschillen tussen mensen groter zijn dan de overeenkomsten, dat ieder volk zijn geheel eigen cultuur heeft en dat iedere poging om een universele cultuur op te leggen alleen maar kan leiden tot moord en doodslag. Mensen en culturen moeten in hun eigenheid gerespecteerd worden, dat is de ware vrijheid. Op het ogenblik lijkt het erop alsof we die strijd nog een keer moeten voeren. De herleving van de politieke islam, de pogingen van Rusland zijn positie in de wereld opnieuw te bepalen en de ontwikkelingen in China ontlokken allemaal eenzelfde toon in de reactie van westerse landen, namelijk dat alleen een liberale democratie en een vrije markt deze landen uit de problemen zullen helpen en de vrede in de wereld zullen garanderen. Maar dit zal niet gebeuren. De afloop van de Arabische Lente heeft duidelijk gemaakt dat vrijwel alle landen in het Midden-Oosten, inclusief Turkije, een islamitische staat willen. En dat Rusland en China vast zullen houden aan een vorm van autoritair bestuur, zoals dat in deze landen al eeuwen gebruikelijk is. We mogen in het Westen trots zijn op onze idealen als vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst, en we moeten ze verdedigen. Maar we zullen er aan moeten wennen dat die idealen niet universeel zijn en dat ze elders met het grootste wantrouwen bekeken worden. Dit is het enige uitgangspunt voor een realistische politiek.

**We moeten eraan wennen
dat onze idealen niet
universeel zijn**

Verschillen

De gewelddadige dood van Hoessein vergrootte de kloof tussen sjiïeten en soennieten. Sjiïtische groeperingen werden naar de randen van het islamitische rijk verdreven en raakten steeds meer in de verdrukking. Ook de ideologische geschillen werden groter. Opeenvolgende sjiïtische geleerden werkten de theorie van het imamaat verder uit. Een belangrijk gegeven daarbinnen werd het dogma van de laatste imam. Volgens stromingen binnen het sjiïsme zou de vierde, volgens andere de zevende maar volgens de meerderheid de twaalfde imam in het verborgene voortleven. Zijn terugkeer als de Mahdi (verlosser) zal de eindtijd inleiden.

Sjiïeten en soennieten verschillen niet alleen over de vraag wie er aan het hoofd van de islam moest staan, maar ook over de volgorde waarin de soera's in de Koran zijn opgenomen, over God, heiligenverering, de menselijke wilsvrijheid en talloze andere zaken. Zelfs over de regels rondom het vasten verschillen zij van mening. Illustratief hiervoor is een bekende grap die in Libanon de ronde doet. Een soennitische moslim holt naar de moskee. Hij ziet een sjiïet die aan de overkant een kopje koffie zit te drinken. 'Moet jij ook niet snel naar de moskee' roept hij hem toe. 'Waarom zou ik' is het antwoord. 'Het is vandaag toch de dag des oordeels', vervolgt de soenniet. 'O maar dan hoeft ik me niet te haasten, dat is bij ons pas volgende week.'

Veel soennieten geloven dat sjiïeten naast de Koran in het geheim andere heilige boeken bezitten. De grootste ergernissen die er bij de soennieten leven, betreffen echter de interpretatie van de Koran. Zo zijn er door opeenvolgende sjiïtische geleerden boeken met Koraninterpretaties geschreven. Aan sommige worden een even grote waarde toegekend als aan de Koran. In streng soennitische kring wordt dit als een doodzonde beschouwd.

Joost Vermeulen is freelance publicist.

VERDER LEZEN

- ▶ **Johan ter Haar**, *Volgelingen van de Imam; een kennismaking met de sjiïtische islam* Bulaq, 1995
- ▶ **Yann Richard**, *Shi'ite Islam*, Blackwell Publishers, 1995